

Etiska perspektiv på matsvinn

Religion, Samhällskunskap, Biologi | åk 7–9

I denna lektion får eleverna reflektera över olika aspekter av vårt matsvinn och dess effekter på planeten ur ett etiskt perspektiv. De får därigenom utforska sin egen moraliska kompass i frågan.

Syfte och mål

Eleverna får möjlighet att reflektera över de moraliska och etiska aspekterna av att slänga ätbar mat. Målet är att eleverna ska bli medvetna om att det finns etiska och moraliska aspekter av hållbarhet och miljöfrågor.

Koppling till läroplanen

Religion

- Grundprinciper inom några etiska modeller, till exempel konsekvensetik och pliktetik.
- Samtal om och reflektion över livsfrågor utifrån elevernas egna tankar samt utifrån tolkningar inom religioner och andra livsåskådningar. Sådana frågor kan till exempel handla om identitet, kärlek, sexualitet och meningen med livet.

Samhällskunskap

- Lokala, nationella och globala samhällsfrågor och olika perspektiv på dessa.

Biologi

- Människans påverkan på naturen lokalt och globalt samt hur man på individ- och samhällsnivå kan främja hållbar utveckling. Betydelsen av biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

Förkunskaper

Eleverna bör känna till:

- livsmedelskedjan, hur mat produceras och några effekter det globala livsmedels-systemet har på planeten (ex koldioxidutsläpp och utsläpp av gifter).
- att det finns människor som lider av hunger och svält.
- begreppen etik och moral.

Tidsåtgång

Ca 1 lektion.

Arbetsätt

Reflektion och samtal i mindre grupper samt sammanfattning i helklass.

Material

Arbetsblad med reflektionsfrågor, ett ex per grupp.

Genomförande

Inledning

Repetera begreppen *etik* och *moral*.

Låt eleverna fundera kring vad de tycker är rätt/fel att göra i olika vardagssituationer och sedan hur deras val kan påverka andra.

Låt dem sedan kort samtala i par innan ni sammanfattar i helklass.

Exempel på vardagssituationer:

- En klasskompis blir retad av flera andra elever i klassen.
Vad gör du och varför? (ex: säger till mobbarna direkt, berättar för en vuxen, gör ingenting)
Vem/vad kan påverkas av dina handlingar och hur? (du, den som blir retad, stämningen i klassen, mobbarna)
- Du är ute och går med hunden, den bajsar precis bredvid en lekplats och du har glömt bajspåsarna hemma.
Vad gör du och varför? (ex: puttar bort bajset med en pinne, täcker det med lite blad, springer hem och hämtar bajspåsar, struntar i det)
Vem/vad kan påverkas av dina handlingar och hur? (du, de som leker, hunden, naturen)
- Din kompis har börjat tjuvröka för att verka cool inför några äldre elever.
Vad gör du och varför? (ex: ignorerar, börjar också röka, säger till en vuxen)
Vem/vad kan påverkas av dina handlingar och hur? (du, din kompis, er relation, de äldre eleverna)

Led in samtalet på matsvinn och att det kan finnas etiska/moraliska aspekter av matsvinn.

Gruppsamtal

Dela in eleverna i grupper och låt dem arbeta med reflektionsfrågorna i arbetsbladet. Poängtera att samtalet inte handlar om att ha rätt eller fel utan att reflektera och samtala. De samtalar om sina olika åsikter och tankar kring reflektionsfrågorna. Allas åsikter ska respekteras.

Avslutning

Sammanfatta i helklass vad de olika grupperna har pratat om. Som en avslutande reflektion kan ni i helklass samtala om:

- Varför slänger vi mat trots att vi vet att det inte är bra, varken för planeten eller för oss själva?
- Vad skulle krävas för att ändra vårt beteende?
- Vad kan du själv göra för att bidra till en positiv utveckling i frågan?

Ord och begrepp

Etik: *reflektion kring hur våra handlingar påverkar människor/samhället som helhet.*

Moral: *vårt personliga samvete eller inre kompass för rätt och fel, hur vi faktiskt agerar.*

Förslag på svar

Nedan följer exempel på saker som kan komma upp under samtalen mellan eleverna. Under *Kommentar* finns extra fakta.

1. I Sverige och många andra rika länder slänger vi fullt ätbar mat samtidigt som människor i många delar av världen går hungriga eller svälter.

- a) Är det en rättvis fördelning av de begränsade resurserna (energi, vatten, mark, pengar mm) som används för att producera maten?
- b) Hur kan vi arbeta för en mer rättvis fördelning?

Exempel: Nej, det är inte rättvist för att alla har rätt till mat. Eller ja, det är okej för att vissa jobbar hårdare för att få mat. Här kan man se till att de ifrågasätter vilka förutsättningar människor har enbart baserat på var de är födda.

Kommentar: Ca 820 miljoner människor lider av hunger. Samtidigt skulle maten som slängs i världens alla länder räcka för att mätta alla som inte har tillräckligt med mat.

2. Tänk dig att du har ett trädgårdsland där du odlar morötter. Du lägger mycket tid på att så, rensa ogräs, vattna och sköta om plantorna. Efter ca 3 månader får du äntligen skörda dina morötter.

- a) Vad gör du med de morötter som är krokiga och fula?
- b) I matbutiker finns det oftast bara helt raka morötter. Varför ser det ut så och vad tror du händer med de krokiga morötterna?

Exempel: Kastar, äter, ger till kaniner/hästar/djur, ger bort, kokar soppa på dem. Troligtvis är de mindre benägna att kasta mat om de själva lagt ner tid och energi på att odla den. I butiker finns mest raka morötter kanske för att folk väljer bort de krokiga för att de tycker att de inte verkar vara av lika bra kvalitet. Det kan också handla om hur mycket plats de tar vid frakt, krokiga morötter är svårare att packa på ett lika kompakt sätt som raka.

Kommentar: Uppskattningsvis en tredjedel av alla morötter som odlades i Sverige 2020 blev inte mat. 6 % av skörden lämnade aldrig åkern.

3. Cirka en tredjedel av all mat som produceras i världen slängs. Om du hade jobbat som bonde, hur hade du känt om du visste att en tredjedel av det du producerar i slutändan hamnar i soporna?

Exempel: Arg, ledsen, upprörd, bortkastat arbete, slöseri.

Kommentar: Uppskattningsvis 13 procent av all mat som produceras i världen slängs redan innan den når slutkonsumenten.

4. Några av våra vanligaste matfiskar kommer från bestånd som överfiskas. Ett *fiskbestånd* är en grupp av samma fiskart som lever inom ett visst havsområde. *Överfiske* betyder att det tas upp mer fisk än vad det hinner födas nya fiskar. Detta innebär att vissa bestånd kan försvinna helt.

- a) Varför tror du att fisket fortsätter trots att man vet att bestånden är hotade?
- b) Vad tror du skulle hända om t.ex. torsken utrotades helt?

Exempel: a) Människor vill fortfarande äta torsk. Många vet kanske inte om att de finns överfiske. Företag tjänar pengar på det. Det finns inte tillräckligt starkt reglerat genom lagar och regler om hur mycket som får tas upp.

b) Andra rovfiskar skulle ta över när det blir mindre konkurrens. Eller så blir det mer av det som torsken äter i våra hav och det blir obalans i näringskedjan. Många människor kanske blir arga för att de vill kunna äta fisk. De kanske blir arga på industrin eller politikerna som inte gjort tillräckligt för att skydda bestånden.

Kommentar: Närmare 90 % av världens fiskbestånd är överfiskade.

5. Maten vi producerar påverkar vår planet negativt på olika sätt: den bidrar till utsläpp av växthusgaser och släpper ut gifter i naturen. Om maten inte äts upp sker detta helt i onödan! Många vet om de här negativa effekterna men ändå slänger vi mat.

a) Varför tror du att det är så?

b) Vad tror du krävs för att ändra detta?

Exempel: Man gillar bara viss mat (ex föredrar kött framför vego), kanske inte vet hur man gör annan mat, har inte råd, kräsen med mat och slänger, är dålig på att avgöra hur hungrig man är.

Lära sig mer om matsvinn, lära sig mer om hur man tar reda på mat innan den blir dålig, inte lägga upp för mycket mat på tallriken - hellre ta mat flera gånger.

Kommentar: 8–10 % av världens utsläpp av växthusgaser orsakas av matsvinn, och 70 % av allt dricksvatten som förbrukas i världen går till produktionen av livsmedel.

6. Din familj ska resa bort och samma dag som ni ska åka ser du att kylen är full av mat som kommer bli dålig innan ni kommer hem igen.

a) Vad gör ni med maten? Försök komma på flera olika alternativ!

b) Vem/vad kan påverkas av vad ni väljer och hur påverkas de?

Exempel: Kastar maten, ger till en granne eller vän, packar med i en kylväska, fryser in det som går.

Familjen sparar pengar på att inte kasta maten utan ta reda på eller frysa in den. Att ge maten till grannarna kan göra att man blir vän med dem och får en bättre relation. Att kasta maten är det sämsta alternativet, då förlorar man både pengar och påverkar miljön negativt.

Kommentar: I flera länder (Storbritannien, Finland, Spanien) finns exempel på "community fridge" – kylskåp där vem helst kan både lämna och ta mat som annars skulle slängas.

7. Det slängs mycket mat inom det som kallas "offentlig sektor" som bekostas av våra skattepengar, till exempel skolor, äldreboenden och sjukhus.

a) Vilka strategier kan exempelvis skolor använda för att minska sitt matsvinn?

b) Vad tycker ni att kommuner och regioner skulle kunna lägga pengarna på istället?

Exempel: Skolor kan öka matro i skolmatsalen, servera godare mat, låta eleverna lägga upp mat själva, ge längre lunchtid så man hinner äta upp.

Kommentar: Bara matsvinnet i offentlig sektor år 2024 kostade 370 miljoner kronor.

8. Man kan se det som att det alltid är fel att slänga mat som hade kunnat ätas.
- Håller du med om det eller kan det finnas undantag? Vilka?
  - Vilka kriterier bör vi i så fall använda för att avgöra om mat ska slängas eller inte? Hur kan vi bedöma matens kvalitet och säkerhet på ett rättvist sätt?

Exempel: Ja – ifall någon blir allergisk mot något, eller det visar sig att man inte tycker om maten, eller man råkar bränna något när man lär sig laga mat.

Titta – lukta – smaka är ett bra sätt att kolla om maten fortfarande är ätbar.

9. Vilken roll spelar företagen i att minska matsvinn, och vad är deras etiska ansvar? Hur kan företag arbeta för att minska sitt och konsumenternas matsvinn? Är det etiskt försvarbart för företag att prioritera vinster över hållbarhet?

Exempel: Ja, de har ansvar - det är företagen som styr marknaden, det är i stort sett omöjligt att undvika större företag som Unilever och Nestlé. Samtidigt utnyttjar de ofta människor i fattiga länder för att tjäna mer pengar.

Nej, de har inget ansvar – företagen styr inte vad konsumenterna köper, folk kan välja att inte handla vissa saker.

Kommentar: Hushållen står för ca hälften av allt matavfall som uppstår i Sverige. Näst mest står livsmedelsindustrin för, ca 24 % av allt avfall. Mataffärer står för nästan 7 % och restaurang/hotell står för 9 %.

10. Vilka konsekvenser har matsvinn för framtida generationer?

Exempel: Matsvinnet orsakar utsläpp av växthusgaser som ökar den globala uppvärmningen, vilket ger ett förändrat klimat. Matsvinnet innebär att vi överproducerar mat, vilket påverkar t.ex. våra odlingsjordar. Dessa utarmas och får lägre avkastning. Vi kan därmed äventyra framtida generationers möjlighet att producera mat.

Kommentar: Det kan argumenteras för att klimatomställning och klimatanpassning är dyrt för samhället. Men studier visar att ju längre vi väntar desto dyrare kommer det att bli.

11. Tycker du att vi som lever idag har för ansvar för att lämna över en bra eller till och med bättre värld till kommande generationer? Varför/Varför inte?

Exempel: Ja – för att vi alla har ett ansvar för jorden och att ta hand om den, om vi överanvänder resurserna kommer de ta slut och det är dåligt för alla.

Nej – för att de som levt innan oss inte har tagit hand om jorden eller brytt sig om vår generation, så varför ska vi bry oss om de som lever i framtiden?

Källor

https://www.ekonomifakta.se/sakomraden/makroekonomi/hushallens-ekonomi/hushallens-konsumtion-efter-andamal_1209007.html

<https://www.konsumentverket.se/ekonomi/vad-kostar-maten-varje-manad/>

Källor till kommentarerna

1. <https://globalamalen.se/om-globala-malen/mal-2-ingen-hunger/>

https://unstats.un.org/unsd/envstats/fdes/EGES11/9UNEP_Food%20Waste%20Index.pdf

2. https://www2.jordbruksverket.se/download/18.701c6806185e7b2d8d8340d0/1709116970149/ra23_4.pdf
3. <https://www.fao.org/statistics/highlights-archive/highlights-detail/on-the-international-day-of-awareness-of-food-loss-and-waste--learn-how-fao-is-leveraging-data-to-save-food-and-advance-the-2030-agenda/en>
4. <https://www.livsmedelsverket.se/matvanor-halsa--miljo/matsvinn/fakta-om-matsvinn/>
5. <https://www.livsmedelsverket.se/matvanor-halsa--miljo/matsvinn/fakta-om-matsvinn/>
<https://ourworldindata.org/environmental-impacts-of-food>
6. <https://hubbub.org.uk/community-fridge-network>
<https://yle.fi/a/7-1326799>
<https://www.vasabladet.fi/Artikel/Visa/140419>
7. <https://www.livsmedelsverket.se/matvanor-halsa--miljo/maltider-i-vard-skola-och-omsorg/matsvinn-i-storkok/fakta-om-matsvinn-i-offentliga-kok/#:~:text=Vad%20kostar%20maten%20som%20sl%C3%A4ngs%20i%20f%C3%B6rskolor,blir%20den%20totala%20kostnaden%20h%C3%B6gre%20%C3%A4n%202022>
9. <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/avfall/avfall-mat/>
11. <https://www.weforum.org/stories/2023/10/climate-loss-and-damage-cost-16-million-per-hour/#:~:text=Writer%20EcoWatch-,The%20global%20cost%20of%20climate%20change%20damage%20is%20estimated%20to,climate%20change%20become%20more%20severe>
<https://www.sciencealert.com/fixing-climate-change-to-cost-4-times-as-much-if-we-delay-experts-warn>